

EGY ÉVSZÁZAD A MŰSZAKI HALADÁS SZOLGÁLATÁBAN

Benedek Jenő

az Országos Műszaki Könyvtár nyugalmazott igazgatója

Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (OMIKK) ezekben a napokban emlékezik meg fennállásának 100. évfordulójáról. Elődjének, száz évvel ezelőtti magvának azt a Technológiai Iparmúzeumot, illetve annak szakkönyvtárát tekinti, amelyet 1883. június 24-én azzal adtak át a nyilvánosságnak, hogy az a „honi műipar előmozdítása céljából az új technikához értő szakemberek képzését segítse, meglévő tudásukat továbbfejlessze”. Ennek az intézménynek a neve, szervezeti felépítése az eltelt évszázad során többször változott. Ugyancsak változtak fenntartói, felügyeleti szervei, és tevékenysége is állandóan formálódott a követelményekhez igazodóan, de alapvető célja – a műszaki haladás szolgálata – mind a mai napig változatlan maradt.

Az eltelt száz esztendő során azonban a műszaki tudományok és ismeretek terén hallatlanul nagy és gyors fejlődés ment végbe, amely az „1867-es kiegyezés Magyarországnak elmaradott honi műiparától” napjaink műszaki szintjéig, a számítástechnikáig, az atom-, a robot- és a lézertechnikáig, a mikroelektronika és az űrhajózás világáig ível. E nagy ívű fejlődési szakasznak emberöltőnyi részét az intézmény a szocialista ipar felépítésének és állandó fejlesztésének szolgálatába állította. Ez nem könnyebbé, hanem még nagyszerűbbé tette feladatait, elismerésre méltóbbá helytállását.

1. A Technológiai Iparmúzeum és Könyvtára a honi ipar szolgálatában

Az 1883. június 24-én ünnepélyes külsőségek között elhangzott megnyitó beszédet Trefort Ágoston vallás- és közoktatási miniszter (két évig megbízott földművelési, ipari és kereskedelmi miniszter is!) tartotta. Egész politikai pályafutását a reformkor és Kossuth eszméinek követőjeként a közoktatás és felsőoktatás mellett az ipari szakoktatás és a hazai ipar fellendítésének szolgálatába állította. Nevéhez fűződik – többek között – a

budapesti Középipartanoda, az Iparművészeti Iskola, az Iparművészeti Múzeum, a Magyar Iparművészeti Társulat létrehozása. A Technológiai Iparmúzeum és Könyvtára is azt a feladatot kapta, hogy segítse a polgárosodó Magyarország feudális kötöttségeinek feloldását, az iparosodást segítő szakmai ismeretek bővítését. Trefort Ágostonnak mélyeséges meggyőződése volt, hogy „Magyarország ipari fejlődésének előkészítése az ipar fejlődése folytonossága biztosítására elengedhetetlenül szükséges, hogy a nyugat-európai államokban történt intézkedések példája szerint az ipari szakoktatás, az ipar fejlesztésének egyik leghathatósabb tényezőjeként tekintessék, s ez által a magyar iparos osztály ismerete gyarapítván, annak munkaképessége fokoztassék” [1].

A Technológiai Iparmúzeum létrehozásának szükségességét az Iparegyesületnek Trefort Ágoston minisztériumához benyújtott kérvénye indokolta. A fejlettebb gazdasággal rendelkező államokban ugyanis már jóval korábban felvetődött a szükségessége annak, hogy az iparban tevékenykedőket megismertessék az új technikai eszközök kezelésével, segítsék képességeik kibontakoztatását. Úgy vélték, hogy ezeknek a céloknak az eléréséhez kiváló hatással lehetnek azok a gyűjtemények, amelyek az egyes iparágakban használatos eszközöket, szerszámokat és gépeket, továbbá fontos nyersanyagokat, azok feldolgozásának munkafolyamatait, és végül a belőlük készült gyártmányokat, termékeket foglalják magukba. A technika állandó fejlődése azonban azt is megkövetelte, hogy ezek a gyűjtemények állandóan cserélődjenek és mindig a legkorszerűbb képet mutassák. Együtt járt ezzel az új technika és technológia oktatása, szakirodalmának kézbe adása is. Ilyen „iparmúzeumok” voltak ebben a korban például Párizsban, Londonban, Zürichben, Stuttgartban.

A hazai ipar elmaradottságát Trefort Ágoston az 1867. évi párizsi világkiállításon jól megfigyelhette. Az Iparegyesület benyújtott javaslatát felkarolva, külföldi tanulmányutak után, az ő elnökletével szakértői tanácskozásokon vitatták meg a „múzeum” szervezeti felépíté-

sét, működésének körülményeit. A megbeszélések során számos elgondolás és indítvány látott napvilágot a széles közvélemény és a szakmai közegek körében is, de egyben minden érdekelt megegyezett. Nevezetesen abban, hogy a műszaki haladás céljait szolgáló eszközök között szerepelnie kell egy nyilvános olvasói helyiséggel rendelkező szakkönyvtárnak is.

Az új létesítmény szervezésének, felállításának munkáira Ráth Károly miniszteri biztos, az Országos Ipar-egyesület ipari szakosztályának vezetője kapott megbízást. Szervező képessége és az iparfejlesztés terén végzett addigi munkáinak köszönhetően komoly szaktekintélynek örvendett. Más országok hasonló intézményeinek tanulmányozása során 1882-ben eljutott Moszkvába is, az ottani technikai kongresszus alkalmából rendezett kiállítás megtekintésére. Járt a Moszkvai Politechnikai Múzeumban, és a tapasztalatairól írt jelentésében beszámolt arról, hogy az intézmény népszerű esti és vasárnapi előadásait kézművesek és gyári munkások tömegesen látogatják [2].

A Technológiai Iparmúzeum végül is a mai Rákóczi út 5. szám alatti ún. Beleznay-ház jelentős költséggel helyreállított épületében kapott helyet. Az intézmény még ebben az évben előadássorozatot indított a fa- és fémipar tárgykörében, közleményeket adott ki az új technológiai eljárásokról, gépekről. A látogatók már az első évben tömegesen keresték fel a kiállításokat, és gyakran látogatott lett a könyvtár is, amely 271 kötet könyvből, 31 folyóiratból, 43 darabos rajzgyűjteményből és 350 db gyári katalógusból álló, induló állományával igyekezett a szabályzatban rögzített céloknak eleget tenni, azaz „az iparosokat az összes műves ipar műszaki irodalmával megismertetni”.

2. Az önálló Technológiai Könyvtár

Az új intézmény és benne a nyilvános könyvtár egyre népszerűbb, egyre látogatottabb lett, olyannyira, hogy szükségessé vált bővítése, korszerűbb elhelyezése. Trefort Ágoston miniszternek köszönhetően az országgyűlés 1887-ben megszavazta „a budapesti középipariskola és a technológiai iparmúzeum épületének felépítéséhez szükséges 350 000 forintot” és a Hauszmann Alajos neves építész által tervezett új épületben (a mai József krt. 6. szám) 1889-ben a könyvtár is méltó elhelyezést kapott, gyakorlatilag magába olvasztva az ipariskola könyvtárát is.

Az Iparmúzeum könyvtára egyre önállóbb életet élt. A műszaki tudományok gyors iramú fejlődéséből következett ugyanis, hogy a gépeket, nyersanyagokat, termékeket bemutató „iparmúzeumok” egyre inkább a technikatörténet intézményeivé váltak, míg a szakkönyvtárak

feladata a műszaki haladással lépést tartó és a fejlődési irányzatokat is megjelölő szakirodalom gyűjtése, rendezése és közreadása lett. A könyvtár állománya a századfordulóra 3000 cím alatt 6500 kötet könyvre nőtt, a folyóiratok száma is 150 fölé emelkedett. Megkezdték a szakkatalógus összeállítását, és 1898-ban nyomdába is adták a könyvtár állományának 19 szakcsoportra bontott címjegyzékét. A könyvtár olvasói és kölcsönzői között egyaránt szerepeltek iparosok, gyárosok, mérnökök. Legelső olvasói közé tartozott Bánki Donát, aki Csonka Jánossal együttműködve szerkesztett porlasztójával (1893) vált világhírűvé, továbbá sok más ismert szakembere a hazai műszaki életnek. A könyvtár olvasóterme vásár- és ünnepnapokon is nyitva tartott.

1908-ban ünnepelte az intézmény a 25. évfordulóját. Ebben az időszakban – a századforduló táján – a kisipar jellegében és funkciójában jelentős átalakuláson ment keresztül. A kisipari üzemek egy része fokozatosan középüzemmé fejlődött. A hagyományos kézműipar kereteiből ezek korszerű kisérttermelő szektorra alakultak át és a nagyipar szerves kiegészítőivé váltak, a városiasodás, építkezések stb. következtében pedig új kisipari szakmák (szerelő- és javítóiparosok, szolgáltató iparosok) keletkeztek. Ugyancsak tovább erősödött a gyáripar is, különösen a vas- és fémipar és a gépgyártás területén. A századfordulót követően építette ki hatalmas gyártelepeit a Ganz, a Weiss Manfred, az Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt. stb. A magyar iparpolitika e korszakának irányítói – osztályhelyzetük szabta korlátok között ugyan – felismerték, hogy a kisipar a maga félmilliónyi mesterével és alkalmazottjával a gyáripar fejlődésének nagy tartaléka. E felismerés jegyében fogalmazódott meg az intézménynek az elkövetkező évtizedekre irányt adó új szervezeti szabályzatában az az előírás, amely szerint „az iparmúzeum célja és feladata, hogy az iparnak műszaki állapotát általában, de a hazai ipar műszaki állapotát különösen tanulmányozza és tanulmányai alapján a hazai ipar fejlődését, de különösen a kisipar átalakulását tervszerűen elősegítse” [3].

E céloknak megfelelően formálódott a könyvtár feladatköre is. Gyűjtőköre szélesedett, nagyobb hangsúlyt kapott nyilvános jellege, ennek megfelelően növekedett használóinak tábora, olyannyira, hogy alig tudta befogadni látogatóit. Az intézet 1907. évi jelentése így emlékezett meg erről és a könyvtár jelentőségéről: „... a Könyvtár olvasóterme már régóta szűknek bizonyult. Ez a Könyvtár az egyedüli különleges ipartechnikai irányú könyvtár lévén az országban, nemcsak az iparosok, hanem a műszaki kar érdekelt közönsége is nagyszámban keresi fel tanulmányozás céljából. Így aztán télen tapasztalhatjuk, hogy az olvasó közönségnek tetemes része hely hiánya miatt kénytelen távozni” [4].

3. A két világháború közötti időszak kultúrpolitikai öröksége

Az imperialista hatalmak a világ újrafelosztására készültek már hosszú évek óta. Fokozatosan háttérbe szorult a polgári szükségletet ellátó kis- és középipar, egyre kevesebb kormányzati támogatást kaptak a hozzá kapcsolódó intézmények. Amikor pedig az első világháború kitört, a kialakuló és hosszan tartó háborús helyzet alapvetően megváltoztatta az Iparmúzeum ténykedését, és igen kedvezőtlen hatással volt a könyvtár működésére is. A könyvtári látogatók száma a felére zuhant, a beszerzés még jelentősebb mértékben csökkent. Hosszú évekre, évtizedekre megszűnt, de legalábbis erős akadályokba ütközött annak a nemes hagyománynak az érvényesülése, amely ezt a könyvtárat a „honi ipar” legjobb segítői közé sorolta, és ezért támogatását, fejlesztését „ipartámogató” politikai cselekedetnek tekintette.

A négy évig tartó vesztes háborút a Monarchia széthullása követte. A Magyarországon 1918 októberében kitört polgári forradalom a Magyar Nemzeti Tanács kezébe adta a hatalmat, amelyet 1919. március 21-én a Tanácsköztársaság váltott fel. A munkáshatalom már az első napokban sort kerített a könyvtárpolitikai célkitűzéseit tárgyaló program megtárgyalására. Az erről készített dokumentum külön fejezetet szentelt a „technikai–technológiai könyvtárak egyesítése” ügyének, de a sajnálatosan rövid idő ennek megvalósítására nem nyújtott lehetőséget. A Tanácsköztársaság leverését követő ellenforradalmi rendszer reakciós kultúrpolitikája mutatta talán a legélesebben és legszemléletesebben azokat az ellentmondásokat, amelyek a Trefort-i megnyitó beszéd iparpártoló törekvései és a Horthy-féle félfudális, kapitalista osztályuralom valóságos cselekedetei között érzékelhetők voltak.

Magyarország gazdasági–társadalmi berendezkedése az európai polgári demokráciákhoz viszonyítottan igen elmaradott volt. Ennek megfelelően elmaradottabb, reakciósabb volt kultúrpolitikája is. Az uralkodó osztályok kultúrpolitikáját kiváltságos helyzetük biztosítására, állandósulására irányuló törekvések határozták meg. A néptömegek, kiváltképpen a jogaiért harcoló munkásosztály műveltségi színvonalát, szakmai ismereteinek korlátait csupán a tőkés termelés által igényelt szint határáig húzták meg. A feudális maradványokkal telített tőkés rendszer kultúrpolitikája a dolgozó tömegek kulturális elmaradottságát, a papíron meglevő, de végre nem hajtott iskolatörvényeket, a munkás- és parasztfiatalok kirekesztését a középiskolákból, az értelmiség és a nép szembeállítását jelentette [5]. Ennek a reakciós kultúrpolitikának a jegyeit viselte magán ezeknek az évtizedeknek a könyvtárpolitikája is. Érezhetően jelentkezett ez az olvasók szűk körén, a könyvtermés – köztük a szakkönyvek – kis számában, a közkönyvtárak nagy többségének fejletlenségében [6].

Az Iparmúzeum nyilvános könyvtára is megsínylette a negyedszázados ellenforradalmi rendszer kultúrpolitikáját, mégis – szerencsére – nem jellemző képviselője ennek a hazai közkönyvtárakra eléggé általánosítható képnek. Pedig voltak a könyvtárnak – amelyet a közvélemény akkor már *Technológiai Könyvtár* néven ismert – igen válságos időszakai is. Volt időszak, amikor a kormányzat a könyvtár költségvetését olyannyira csökkentette, hogy az állománygyarapításra egyáltalán nem jutott pénz, és volt időszak, amikor a Parlament falai hangosak voltak azoktól a képviselői felszólalásoktól, amelyek a Technológiai Könyvtár mostoha ellátóságára hívták fel az illetékes miniszter figyelmét.

A könyvtár viszonylag töretlen szakmai fejlődését a biztosította mégis, hogy vezetője 1923-tól egészen a felszabadulást követő első évekig *dr. Káplány Géza* volt. E kiváló könyvtári szakember irányítása alatt a kifélé önálló életet mutató könyvtár szakmailag korszerűsödött, az igényeknek nemcsak megfelelni, hanem azokat felkelteni is sikeresen igyekezett. *Szabó Ervin* követőjeként a természettudományok és az alkalmazott tudományok területén az országban az elsők között alkalmazta az Egyetemes Tizedes Osztályozás (ETO) jelzeteit, egyes állományrészeket jól feltáró bibliográfiákat készített, korszerű raktári berendezést követelt ki az állomány számára.

A könyvtár használóinak zöme a főváros polgárisult műszaki értelmiségének köréből, a kisiparosok és az üzemi munkások soraiból adódott. Ők voltak azok, akikből Káplány Géza kezdeményezése és szervezése nyomán. 1930. április 24-én megalakult a Technológiai Könyvtár Barátainak Egyesülete (TKBE), és akiknek erkölcsi és rendszeres anyagi támogatása segítette át a könyvtárat azokon az időszakokon, amikor a kormányzat azt teljesen magára hagyta.

Kezdeményező szerepe volt a Technológiai Könyvtárnak a műszaki tájékoztatás (dokumentáció) hazai megteremtésében is. Káplány Géza könyvtárvezető és *Pálffy Miklós*, a TKBE titkára közös munkája nyomán 1935-ben beadvány készült az iparügyi miniszterhez egy „műszaki irányú szakirodalmi tájékoztató és forráskutató központ” létesítése céljából. Ezzel egyidejűleg Káplány Géza a TKBE segítségével közreadott *Műszaki Bibliográfiai Közlemények* című időszaki kiadványban széles körben ismertette a szaktájékoztatás lényegét és szükségességét. Több önálló tanulmányt is írt, amelyek mindegyike szakszerű ismereteket nyújtott a hazai szakemberek és könyvtárosok előtt jórészt ismeretlen dokumentációs tevékenységről.

Káplány Géza fáradhatatlan tevékenysége nem volt hiábavaló. 1937 augusztusában, amikor első ízben ült össze a dokumentációs világkongresszus, 45 ország 350 képviselője között jelen volt Káplány Géza vezetésével egy négytagú magyar küldöttség is. Az előkészületek során nyilvánvalóvá vált, hogy a felállítandó dokumentá-

ciós szervezetnek a Technológiai Könyvtáron belül kell működnie. A szervezet létrehozására 1938. május 20-án megalakult a Magyar Ipari Dokumentáció Előkészítő Bizottság, de a biztatóan indult kezdeményezésnek véget vetettek az 1938. év második felének eseményei. A második világháború kitörése és az ezt követő háborús esztendő a Technológiai Könyvtár egész tevékenységét visszavetették. 1944 novemberében a könyvtárat bezárták, és állományának egy részét – a bombatalálatok és belovések sújtotta épületből – Budára menekítették, és a Vár melletti Bethlen udvar pincéjében helyezték el. A főváros csatatérre vált, és a többi sokezer házzal és más értékkel együtt ez a ház is romhalmazzá lett. Már nem a honi ipar fejlődéséről, hanem a nemzet fennmaradásáról volt szó.

4. Az intézmény (MűDK – Technológiai Könyvtár) a szocialista ipar megalapozásáért

A szovjet hadak csapásai alatt a hitleri sereg vereséget szenvedett; Magyarország területéről 1945. április 4-én az utolsó német katona is kitakarodott: Magyarország felszabadult! A felszabadulást követő események az ország gazdasági, társadalmi és kulturális körülményeinek gyökeres változását indították el. Bevezetője ennek a földreform volt. Ezt követte a bányák, bankok, nagyüzemek, közlekedés stb. társadalmi tulajdonba vétele. 1949 decembere volt az államosítások utolsó lépcsője. Ekkor a tíz és az ennél több munkást foglalkoztató ipari, közlekedési és kereskedelmi vállalatok kerültek a társadalom tulajdonába.

A mezőgazdaságban a szocialista termelési viszonyok kialakulása lényegesen bonyolultabb és hosszabban tartó folyamat volt, de ennek figyelembevételével is elmondható, hogy az 1945–1949 közötti évek eseményei a társadalom szerkezetében is forradalmi változásokat eredményeztek. Az állami apparátus és a gazdasági vezetés közép- és felső szintje a forradalmi változásoknak és az új hatalmi viszonyoknak megfelelően a munkásosztály, a dolgozó parasztság és a haladó értelmiség soraiból formálódott. Változott és átalakulóban volt maga a munkásosztály olyan szempontból is, hogy az államosításokból adódóan döntő többségében nagyüzemi munkássá vált, szemben a felszabadulást megelőző kis- és középzemek által foglalkoztatott ipari és építőipari munkássággal. Ez a körülmény pedig a munkásosztálynak nemcsak politikai tudatát növelte, hanem kihatott életformájára, művelődési igényeire is. Kétségtelen, hogy az e téren bekövetkező változások üteme lassúbb folyamat volt, mint a gazdasági szerkezet átalakulása, mégis megállapítható volt, hogy a felszabadulást követő első időszakban már olyan szellemi légkör alakult ki, amelynek eredményeként 1949-ben közel kétezer szakszervezeti (közművelődési) könyvtár működött az üzemekben,

de a régebbi múltra visszatekintő tudományos és szakkönyvtárak is minőségileg más helyzetben tudták felmérni új, a politikai és a gazdasági követelményekhez igazodó feladataikat. A kibontakozó kulturális forradalom fontos állomása volt a Népművelési Minisztérium létrejötte, amely a könyvtárügy egységes rendszerének kialakítása felé megtette az első lépéseket. A szocialista könyvtárügy hőskora volt ez az időszak, amikor egy esztendő alatt (1949) 10 körzeti és 300 falusi könyvtár alakult, és az ezt követő három év alatt valóban forradalmi gyorsasággal követték egymást a jelentős események: Balatonszárszón felavatták a kétezredik, Széphalmon pedig a háromezredik népkönyvtárat [7].

A Technológiai Könyvtár első lépései a szocialista könyvtárrá válás irányába nem voltak ilyen látványosak, de egyértelműen kapcsolódtak a szocialista művelődéspolitikához és a szocialista könyvtárügy kialakulásának üteméhez. A háború okozta károk helyreállítása után – amely munkából a könyvtár dolgozói is kivették részüket – 1945. június 18-án nyitlak meg a kapuk az olvasók előtt. A TKBE felkérésére Káplány Géza 1948-ban egy olyan tervezetet készített, amely *Országos Műszaki Könyvtár* elnevezéssel a könyvtár teljes önállósulását javasolta. Ez volt egyébként az egyesület utolsó kezdeményezése. A megváltozott körülmények között a szocializmust építő állam fokozatosan kiterjesztette figyelmét a könyvtárügyre és a szakirodalmi tájékoztatás egyéb területeire is, így az egyesület tevékenysége feleslegessé vált, a szocialista iparfejlesztés pedig a Technológiai Könyvtár számára is kijelölte a fejlődés irányát.

1949 második felében az ország befejezte a tervszerű gazdálkodást bevezető első három éves tervét. Feladatokat – a háború által okozott károk felszámolását, az ország újjáépítését – az ország dolgozói a kitűzött időpont előtt teljesítették. 1949. december 10-én az országgyűlés már az első ötéves tervet (1950–1954) tárgyalta és emelte törvényerőre. Ennek a tervnek a célja a szocialista ipar kialakítása, a szocializmus alapjainak a lerakása volt. A szocialista ipar megteremtésére tett állami intézkedések sorába tartoztak azok a rendelkezések is, amelyek a szakirodalmi tájékoztatás hatékony szervezeteinek létrehozását rendelték el. Az induló ötéves terv műszaki feladatai kiemelten fontossá tették a korszerű technológiai eljárásoknak, a szakirodalomban már közzétett eredményeknek a megismerését, az ország ipari elmaradottságának a felszámolását. Az „iparpártolás” most ténylegesen az ország egészének ügye lett.

1949. január 1-én látott napvilágot az a rendelet, amely az *Országos Találmányi Hivatal (OTH)* felállításáról intézkedett. A szervezet feladata az újítási mozgalom ápolása, a tapasztalatcsere megszervezése, a szabadalmi leírásokban levő értékek szélesebb körű megismertetése volt. Az OTH működését a megszüntetett Szabadalmi Bíróság épületében (Akadémia u. 12.) kezdte meg. Itt helyezték el a kb. 4 millió szabadalmi leírást és a

kézikönyvtárat is. Vezetője és irányítója *Hevesi Gyula* lett, aki a Tanácsköztársaság idején szocializálási népbiztos-helyettesként szervezte és irányította a hozzá tartozó iparágak társadalmi tulajdonba vételét és az ipar termelését. Gazdag vezetői tapasztalatait a Szovjetunióban szerezte a műszaki tájékoztatás apparátusának országos méretű megszervezése során [8]. Hevesi Gyula az OTH szervezésével egyidejűleg és annak keretei között létrehozott egy olyan szervezeti egységet is, amelynek feladatául adta „a folyóiratok ezreiből és a szabadalmi leírások milliőiből a szellemi kincset kibányászni”, és arról tájékoztatást is adni. E szervezeti egység a *Dokumentációs és Tájékoztató Osztály* nevet kapta. Az osztály 1949 második felében szerveződött és tevékenységét még abban az évben referálólapok közreadásával, figyelőszolgálat szervezésével, szakfordítások készítésével meg is kezdte, sőt ez év decemberében megjelent az első idegen nyelvű lapszemle is (oroszl, francia és német nyelveken), amely a magyar műszaki folyóiratokban megjelent cikkekről adott rövid, válogatott kivonatokat. Az osztály vezetője *Németh Béla* volt.

Ezek az első szolgáltatások – Hevesi Gyula okos és higgadt tanácsai ellenére is – sok bizonytalanságot, alaki és tartalmi kezdetlegességet mutattak. Dolgozóinak tapasztalatlanságát csak lelkesedésük múlta felül, mégis ez a kis közösség volt az a mag, amelyből hamarosan kisarjadt az önálló *Műszaki Dokumentációs Központ (MűDK)*. Amikor ugyanis a szakirodalmi tájékoztatás országos szervezetének kialakítása érdekében tett következő állami lépésként 1949. június 29-én megjelent az 4118/1949/136. Korm. számú rendelet „Az Országos Dokumentációs Központ létesítése és Szakmai Dokumentációs Központok szervezése tárgyában”, a rendelet végrehajtását szabályozó 1268/23/1949. GF. számú határozat arra utasított, hogy az önálló Műszaki Dokumentációs Központot ebből az osztályból kell megszervezni és továbbfejleszteni. A MűDK 1949. szeptember 1-én meg is kezdte önálló életét, de néhány nappal ezt követően egy újabb határozat – a Népgazdasági Tanács 179/9/1949. (IX. 12.) N. T. számú határozata – arról intézkedett, hogy az ugyancsak önállóságért harcoló Technológiai Könyvtárat a MűDK-hoz kell csatolni. Ezzel az állami intézkedéssel vette kezdetét Magyarországon a szakirodalmi tájékoztatás egységes és központi szervezetének a kialakítása. Az új szervezet hivatalosan a *Műszaki Dokumentációs Központ és Központi Technológiai Könyvtár (MűDK és KTK)* elnevezést viselte, de a két nagy egység egymástól helyileg is elkülönülten, vezetőinek irányítása alatt a saját útját járta, és jó időbe telt, amíg a két nagy egység együttműködése harmonikusává vált.

5. Az első ötéves terv szolgálatában

A fentebb vázolt szervezeti intézkedések egybeestek az első ötéves terv előkészületi szakaszával, indulásával. Az első ötéves terv feszítettsége, menetközbeni változásai ellenére is erős fejlődést indított el az ország gazdasági életében, a szocialista ipar alapjainak megerősítésében. A tervben előirányzott nagy ipari beruházások (a terv 75 új ipari üzem létesítését tartalmazta), a nehézipar kiemelt fejlesztése, többszáz ipari üzem korszerűsítése és bővítése, a termelés növelését támogató mozgalmak a műszakiak – mérnökök, technikusok, szakmunkások és egyéb betanított munkások – ezreit tízezreire mozgósították. Országszerte hatalmas mértékben, szinte ugrásszerűen megnőtt az érdeklődés a szakirodalom iránt. A Könyvtár olvasóinak a száma 1950-ben több, mint 15 ezerrel növekedett, majd duplájára nőtt a forgalmazott kötetek száma is. A kölcsönzött egységek száma ugyancsak többszörösére emelkedett. Felélesztette a Könyvtár a bibliográfiai tevékenységét is, de most már a nagyüzemi dolgozók széles rétegei számára, és hangsúlyozottan az ötéves terv céljainak és kiemelt feladatainak segítése céljából. Így születtek meg az ún. *Iparági bibliográfiák* sorozatban a *Mit olvassanak a bányáipar dolgozói* című, majd a fonóipar és más szakterületek dolgozói számára készült füzetek. E szakbibliográfiákat szerkesztők olyan válogatásban állították össze, hogy azok a mérnökök és technikusok szintjéhez igazodjanak, de haszonnal forgathassák a szakmunkások is. A könyvtári állományt gazdagította 1950-ben az ide került szakirodalmi leírások kb. 4,5 millió gyűjteménye, és a KTK-ba kerültek a szakmai fordítások kötelező bejelentését előíró minisztertanácsi rendelet (1951) alapján az országban elkészült műszaki fordítások másolati példányai is. A KTK vezetője 1949 februárja óta (Káplány Géza nyugdíjba vonulása után) *Szekeres Pál* lett, akinek dinamikus egyénisége és politikai elkötelezettsége hasznosan ötvöződött a könyvtár országos feladatainak kijelölése során.

A MűDK önállósulásakor a Rákóczi út 5. szám alatti – volt Pannónia Szálló – épületében helyezkedett el. Új vezetőjének, *dr. Láng Jánosnak* az irányításával szervezetét megerősítette, és számos új szolgáltatást vezetett be. Külső munkatársak százait vont be – főleg az akkor kiépülő kutatóintézeti hálózatból – a referálás és a fordítás munkáiba. Ugrásszerűen emelkedett a figyelőszolgálati előfizetők száma, a szakmai fordítások minősége elismerten a legjobb volt az országban. Megalapozták a fotólaboratóriumot, korszerű mikrofilm-felvevő- és -nagyító berendezéseket, sokszorosító gépeket állítottak munkába.

A két szervezeti egység és azok vezetői között a kapcsolat azonban nem volt zavartalan, és ezért 1952-ben olyan döntés született, hogy az intézményt az Országos Tervhivaltól új főhatóság – a Népművelési

Minisztérium – veszi át, az intézmény új elnevezést – *Országos Műszaki Könyvtár (OMK)* – és új vezető (*Povárny Jenő*) kap. Az új főhatóság és az intézmény új elnevezése egyúttal kifejezője volt azoknak a „szakmai” vitáknak, amelyek a könyvtári és a dokumentációs tevékenység alá- és fölrendeltségi kapcsolatát kutatták. Szerencsére néhány év múltán ezek a huzakodások átadták a helyüket annak a helyes álláspontnak, amely mind a két tevékenységet a szakirodalmi tájékoztatás sajátos, a közös ügyet szolgáló részének tekinti.

Az intézmény könyvtári tevékenységét és országos jellegét növelte az, hogy 1952-től kötelezpéldány-válogató jogú könyvtár lett, és 1954-től itt működött az Országos Fordításnyilvántartás is, amely a tervbe vett és elkészült közcélú szakmai fordítások bejelentési kötelezettsége alapján gondoskodott a párhuzamosságok kiküszöböléséről, illetve a már elkészült fordítások hasznosításáról. Nagymértékben nőtt a könyvtári állomány, elsősorban a dokumentációs munka fő bázisát jelentő folyóiratgyűjtemény, és változatlanul emelkedett a könyvtár használóinak a száma. 1955-ben fogadta a könyvtár 500 000-ik olvasóját.

Hasonlóan nagy ütemben fejlődtek a dokumentációs szolgáltatások is. A referálólapok (*Műszaki Lapszemlék*) 13 szakágazatban, mintegy 50 ezer referátumot tartalmaztak, a hazai szakirodalomról pedig az orosz, angol és német nyelvű referálólapok adtak számot. A dokumentációs szolgáltatások körébe tartozott a figyelőkarton-szolgáltatás, továbbá az irodalomkutatás, szakfordítások készítése, fordításmásolatok, mikrofilmek, fotókópiák szolgáltatása.

1953-ban létrejött a *módszertani osztály*, amelynek feladata az üzemi, vállalati szakkönyvtárak és dokumentációs szervezetek szakmai irányítása és segítése, a szakemberképzés megszervezése, munkaversenyek indítása volt. 1954-ben útjára indult a *Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója* (mai nevén *Tudományos és Műszaki Tájékoztató*) című folyóirat a módszertani osztály szerkesztésében, lényegében a fenti feladatok szolgálatában. Az intézmény tehát jó úton volt ahhoz, hogy elődjének hagyományaihoz híven szolgáltatásaival hasznosan segítse – most már – a szocialista ipar megalapozását célul kitűző első, és az ezt követő népgazdasági terveket.

Kiemeledő jelentőségű volt az egész magyar könyvtárügy és az OMK szempontjából is a könyvtárügy szabályozásáról szóló, a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1956. évi 5. számú törvényerejű rendelete, amely a könyvtárak és a könyvtárügy mellett meghatározta a hazai könyvtárak egységes, korszerű rendszerét. A törvényerejű rendelet kimondta a *hálózati elvet*, szabályozta a hálózatok központi könyvtárainak feladatait. Új jelenség, hogy külön szolt a dokumentációs tevékenységről, bár olyan megfogalmazásban, amely még mindig a könyvtár primátusát hangsúlyozta: „A dokumentációs tevékenységet a könyvtári hálózatok erre legalkalmasabb

könyvtárai mellett kell megszervezni, és a dokumentációval jelenleg is foglalkozó intézményeket a szakmailag legmegfelelőbb könyvtárakhoz kell csatolni.” (10. §. 1. pont.) Az OMK-t a törvényerejű rendelet végrehajtására megjelent minisztertanácsi határozat a *műszaki–termelési könyvtári hálózat központjaként* jelölte ki.

Az intézmény tevékenységének, szolgáltatásainak nagyarányú felfutását mind jobban gátolta mostoha elhelyezkedése. Az öt különböző helyen működő intézmény életében jelentős esemény volt az a döntés, amely a Múzeum u. 17. szám alatti (romos) épületet és annak Reviczky u. 6. szám alatti szárnyát számára kiutalta. Az 1956. évi ellenforradalom néhány hónapra megzavarta ugyan az intézmény munkáját – így az új székház rendbehozatalát jelentő munkák megkezdését is –, de hamarosan újból megindult az OMK-ban a rendszeres munka, immár az újonnan kinevezett vezető (*Jánszky Lajos*) irányításával.

Az új székházat a helyreállítás és az új berendezések elkészítésének ütemében vették birtokba az intézmény dolgozói. Előbb a Rákóczi út 5. szám alatti dokumentációs részlegek, a Petőfi Sándor utcából az Országos Fordításnyilvántartás apparátusa, majd a raktári részek megépülése ütemében a könyvtári állomány került új helyére. A könyvtár nyilvános szolgálata 1958 novemberében már az új székház olvasótermeiben fogadta olvasóit. Ez volt az alkalom az intézmény 75. éves fennállásának megünneplésére. Emlékeztetésképpen tette ezt a napot az Elnöki Tanács megtisztelő elismerése az intézmény iránt, amely a Munka Vörös Zászló Érdemrend kitüntetés odaítélésében nyilvánult meg.

6. Az ipar intenzív fejlesztésének információigénye

Az 1956. évi ellenforradalom utáni politikai és a gazdasági konszolidáció két-három éve alatt az ország gazdaságát éves tervekkel irányították. Ez idő alatt dolgozták ki az ország második hároméves tervét (1958–1960). Ennek fő feladata az volt, hogy helyreállítsa az ellenforradalom által okozott károkat és folytassa a szocialista iparosítás megkezdett munkáját. A beruházások döntő része a rekonstrukció céljait szolgálta, valamint a már folyamatban levő legfontosabb létesítmények befejezését. Az ellenforradalom által okozott károk helyrehozása tehát jó néhány évet és komoly erőket kötött le ebben az időszakban.

Az MSZMP VII. Kongresszusának tanácskozásai, határozatai és irányelvei már új feladatokra serkentettek: „A második öt éves terv éveiben fokozott mértékben kell arra törekedni, hogy a termelés bővítését elsősorban ne új üzemek építésével érjük el, hanem a meglévők legjobb kihasználásával, szükség esetén bővítésével, a termelési

folyamatok korszerűsítésével, a legkorszerűbb gyártási technológiák alkalmazásával és a gyártmányok műszaki-gazdasági jellemzőinek jelentős javításával.”[9]

Az intézmény feladatait tehát ezekben az években a második hároméves tervben foglalt célkitűzéseken túlmenően az MSZMP VII. Kongresszusa által elfogadott határozatokból és irányelvekből reá háraló tennivalók fokozatos megvalósítása, illetve a második öt éves terv műszaki fejlesztési feladatainak a szakirodalmi tájékoztatás eszközeivel való elősegítése határozták meg. *Az MSZMP művelődési politikájának irányelvei* (1958. július 25.) című dokumentum szintén megjelölt olyan feladatot a műszaki kultúra terjesztésében, amelyek az intézmény számára jelentettek tennivalókat.

Az elkövetkező években – a vezetés stabilizálódásával egyidejűleg – lényegesen megváltozott az intézmény szervezeti felépítése is. Az eddig külön szervezeti egységet képező fordítás-feldolgozó részleg a katalogizáló csoport része lett, az olvasószolgálati osztály hatáskörébe került az eddig ugyancsak önálló szabadalmi csoport. A folyóiratok nagy tömege, feldolgozásuk és igénybevételek speciális szempontjai indokoltá tették az önálló *folyóiratosztály* létrehozását.

A dokumentációs szolgáltatások egységesítését, minőségük javítását célozta az a szervezeti változás, amelynek alapján a szerkesztőségi csoport és a bibliográfiai csoport egybeolvasztásával 1957. november 1-vel létrehozták a *dokumentációs osztályt*. A fordításnyilvántartási csoport és a módszertani munkák irányítása közvetlenül az új vezető irányítása alá került, aki egyébként 1957 végétől már a „főigazgató” címet használhatta. (Az intézmény létszáma ekkor 123 fő volt.)

Az új szervezeti felépítés jól csoportosította az egymásból adódó munkafeladatokat. Megváltozott a kapcsolat a főhatósággal, az MM könyvtári osztályával is. A csökkentett létszámú minisztériumi osztály a korábbi gyakorlattal szemben nem foglalkozott az intézmény részproblémáival, így az eddig visszafogott egyéni kezdeményezések, önálló gondolatok tágabb lehetőséget kaptak. A mozgásba lendült intézmény nevét – vezetőjének kezdeményezésére – 1961-től az *Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ (OMKDK)* elnevezés váltotta fel.

Szolgáltatásainak továbbfejlesztésével az OMKDK a hazai szakirodalmi tájékoztatási intézmények körében egyre nagyobb súlyt kapott. A szolgáltatások klasszikus formáin kívül új típusokat vezettek be, amelyek jobb hatásfokkal, gyorsabban tájékoztattak. A témafigyelésen kívül ez idő tájt jelentkezett a tartalomjegyzék-fordítás. 1960-ban indult útjára a *Műszaki-Gazdasági Tájékoztató (MGT)* és az eseti megjelenésű, újszerű feldolgozású *Témadokumentációs Kiadványok* sorozat önálló kiadványai. 1961-ben a *Műszaki Információ* részcímes sorozat műanyagipar tárgy körű sorozata jelentette egy új kiadványtípus indulását. Ezt követte a *Műszaki-Gazda-*

ságpolitikai Információ sorozat, a *Korszerű Vezetés*, a *Gazdaságpolitikai Információk*, a *Műszaki Fejlődési Áttekintések* és más kiadványok.

Nőtt a könyvtár hatóköre is. Az új székház minden kétséget kizáróan a könyvtár használói és dolgozói számára többet jelentett és többet is nyújtott, mint az intézmény egyéb egységei számára. Jobb feltételeket jelentett mindenképpen az a körülmény, hogy az új otthonban külön olvasótermet kapott a Szabadalmi Tár, az önállósult folyóiratosztály léte – legalább is az első években – azt jelentette, hogy nagyobb mértékben tudtak a gyarapítással, a cserekapcsolatok fejlesztésével foglalkozni.

Az olvasók tájékoztatása is differenciáltabb lett. A könyvtár használóinak javát szolgálták a különböző segédkatalógusok, az 1960-ban megjelentetett, *Az Országos Műszaki Könyvtár folyóiratokkatalógusa 1945–1959* című kiadvány, az új külföldi könyveszerzésekről rendszeresen hírt adó jegyzék és a könyvtár szolgáltatásait ismertető tájékoztató. A könyvtári állománygyarapító tevékenység fő célkitűzése az volt, hogy a hazai szakirodalom teljessége mellett, válogatottan azt a külföldi szakirodalmat szerezze be, amely a népgazdasági tervek céljait támogatja, a legkorszerűbb technikát és technológiai eljárásokat ismerteti. 1961 októberében kereste fel a könyvtárat a felszabadulást követően egymilliomodik olvasója.

Az intézmény szolgáltatásainak dinamikus fejlődésével együtt járt az a tevékenysége, amelyet a műszaki termelési könyvtári hálózat körében fejtett ki a szakképzés, a szakmai továbbképzés érdekében, és amelyet a szakirodalmi tájékoztatás elvi, valamint gyakorlati fejlesztése érdekében tett. Számos kiadvány látott napvilágot ezekben a tárgykörökben. Kiemelést érdemel ezek közül *dr. Polzovics Ivánnak*, a dokumentációs osztály néhai vezetőjének tanulmányos könyve, amely hosszú éveken át összefoglaló kézikönyve volt a szakirodalmi dokumentáció elméletét és gyakorlatát szintetizáló ismeretágnak [10].

Az 50-es évek második felétől lendületet kapott a szocialista országok tájékoztatási intézményeinek az együttműködésre való törekvése. Eredményeként egymásután létesültek kétoldali megállapodások – elsőként a Szovjetunió Állami Tudományos Műszaki Nyilvános Könyvtárával (GPNTB) és Össz-szövetségi Tudományos és Műszaki Tájékoztatási Intézetével (VINITI) –, sűrűsödtek a tapasztalatcsere-látogatások. A kétoldali együttműködés hozzájárult a KGST-tagországok közötti információs együttműködés szervezett formájának, a KGST 1971-ben elfogadott komplex programja alapján létrehozott *Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszernek (NTMIR)*, illetve a KGST-tagországok kormányai között 1969-ben megkötött és Magyarországon az 1970. évi 11. sz. törvényerejű rendelettel kihirdetett egyezmény alapján létesített *Nemzetközi*

Tudományos és Műszaki Információs Központnak (NTMIK) a kialakításához.

Az OMKDK e nemzetközi együttműködésben igyekezett kezdettől fogva részt vállalni. Így kapta feladatául az NTMIR-ben való hazai részvétel összekapcsolását hivatott NTMIR Magyar Tanács titkársági teendőinek ellátását, másfelől az OMKDK lett a Nemzetközi Dokumentációs Szövetség (FID) Magyar Nemzeti Bizottsága titkársági ügyeinek hazai intézője is. Az intézmény vezetői rendszeresen részt vettek a FID munkájában és a szervezetben különböző tisztségeket is vállaltak.

Fordulatot hozott az OMKDK életében az a döntés, amely 1962-től az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottságot (OMFB) jelölte meg új főhatóságaként. Rövid időn belül létrehozták a Dokumentációs Állandó Bizottságot (DÁB), amelynek munkája nyomán elkészült *A műszaki irodalmi tájékoztatás országos rendszere és szervezete* című koncepció. Ez a koncepció – amely széles körű megbeszélések eredményeként nyert végleges formát – olyan komoly szerepet szánt az OMKDK-nak, hogy *szükségessé vált szervezetének átalakítása*, a személyi, valamint technikai feltételek megteremtése. Az intézmény élére dr. Lázár Péter személyében a szakirodalmi tájékoztatás országosan elismert szakembere került, a szervezeten belül pedig 1964. május 1-től *igazgatóságok* (könyvtári, dokumentációs, fejlesztési és hálózatszervezési továbbá gazdasági igazgatóság) jöttek létre, amelyek nagyfokú önállósággal, a főigazgató közvetlen felügyelete alatt működtek.

A szervezeti és személyi feltételek megteremtése mellett sorsdöntő feladat volt a számítástechnika és a korszerű reprográfiai eszközök alkalmazása az információterjesztésben. E tekintetben az OMKDK folyamatosan és komoly mértékű segítséget kapott az OMFB-től. Ennek eredményeként a 60-as évek végéig megalapozódtak a tájékoztatás-gépesítés induló formái, kinevelődtek e szakterület szakemberei, és számos új berendezéssel gyarapodtak az intézmény technikai (fotólaboratórium, nyomdaüzem) részlegei is.

A harmadik ötéves terv (1966–1970) során a műszaki–gazdasági információk iránt mutatkozó igények országszerte megnövekedtek, mivel a műszaki fejlesztés és az iparvezetés színvonalának javítása a gazdaságpolitika egyik meghatározó elemévé vált, és ebben az informáltságnak is döntő szerep jutott. Az MSZMP helyi szervezete – jó együttműködésben a szakmai vezetéssel – a harmadik ötéves terv kezdetén és a tervidőszak során több dokumentumban kidolgozta azokat a tennivalókat, amelyek a megnövekedett információs igények kielégítését segítik [11]. A fejlesztéshez kapcsolódó elgondolások vonatkoztak új és gyorsabb szolgáltatások bevezetésére, továbbá személyi, anyagi, technikai feltételek megteremtésére.

A gazdaságirányítás új rendszeréhez kapcsolódó és a vállalatok nagyobb önállóságát segítő rendelkezések foly-

tán az OMKDK gazdálkodásában 1968. január 1-től új elszámolási és finanszírozási rendszert vezettek be. Az intézmény ettől kezdve *fokozódó figyelmet fordított szolgáltatásai nyereséges értékesítésére*. 1968 elején létrejött a *kereskedelmi igazgatóság*, amely a belföldi terjesztés és értékesítés mellett exporttevékenységet is kifejtett. A hatékony gazdálkodás eredménye nem is maradt el. Az intézmény ún. működési bevétele az elkövetkező 15 éves időszakban több, mint hétszeresére (1965: 12 millió Ft; 1980: 86 millió Ft) emelkedett, míg a könyvtári tevékenységet támogató állami dotáció csupán háromszorosára (1965: 13,6 millió Ft; 1980: 39,3 millió Ft) nőtt.

A bevételek növekedését az tette lehetővé, hogy a dokumentációs igazgatóság évről-évre új kiadványokkal és szolgáltatásokkal, mégpedig a piaci igényekhez jól igazodó, a gazdaságosság és a hatékonyság kérdéseivel foglalkozó információkkal jelentkezett. Egymásután jelentek meg a *Műszaki Információ* sorozaton belül az anyagmozgatás, az energiagazdálkodás, a csomagolás, a vezetés és döntés, a környezetvédelem stb. területein az újabb és újabb sorozat-részek, adott esetben más intézményekkel együttes szerkesztésben és terjesztésben. A *Műszaki–Gazdasági Információ* sorozat első részsorozatát – amely *A gazdasági mechanizmus tökéletesítése a szocialista országokban* összefoglaló címet viselte – követték a *Trendek és prognózisok* (1968), a *Vállalati szervezés* (1969), a *Beruházás-fejlesztés* (1969), a *Nemzetközi Vám- és Kereskedelempolitika* (1970) stb.

1969-ben indult meg az ún. Gyorsindex-sorozat. Első kiadványa a *Gyorsindex – Építéstervezés* nevet viselte. Ezt követte az OMFB Korróziós Állandó Bizottságával együttműködésben a *Gyorsindex – Korrózió* c. kiadvány, és készültek ilyen kiadványok a számítástechnika és az ipargazdaság területéről is. E korántsem teljes felsorolású teljesítmény-növekedés együtt járt az állományon kívüli szakemberek növekvő mértékű foglalkoztatásával is. A referálás és a fordítás érdemi munkáját ellátó külső szakemberek mellé a fejlődés további szakaszában az újabb kiadványokhoz és az egyéb típusú feldolgozásokhoz (tömörítvények, tanulmányok, elemzések stb.) újabb külső szakemberek bevonása vált szükségessé. Eként a dokumentációs igazgatóság külső munkatársai között mintegy 450–500 főnyi referáló, 1500 szakfordító és további 200 fő – az egyéb feldolgozó munkákra – volt található. Változatlanul növekvő irányzatú volt a fordítási és a fordításmásolati szolgáltatás, és a témafigyelő szolgálat sem vesztett vonzerejéből az esztendőik során.

Hasonlóan a dokumentációs szolgáltatások nagyarányú felfutásához, fejlődött az elkövetkező években a könyvtári tevékenység is. A 70-es évek közepéig erőteljesen növekedett a könyvtári állomány, mégpedig hangsúlyozottan a folyóiratgyűjtemény. A beérkező folyóirat-féleségek száma 1975-ben elérte a 6000-et, a könyvjelle-

gű kiadványok között pedig a referenzs-művek és a külföldi válogatott szakkönyvek mellett új gyűjtemények – a külföldi kutatási jelentések (reportok) gyűjteménye – gazdagították a könyvtár szakirodalmi bázisát.

1975 után a tőkés országokban jelentkező erős infláció megnehezítette a gyarapítás munkáját, és ezen a széles – ezret is meghaladó külföldi intézménnyel kiépített – cserekapcsolatok sem tudtak megnyugatóan segíteni. A könyvtári állomány 1982 decemberében 1 247 598 egységből állott, a folyóiratok száma pedig 5714 féleség volt. Változatlanul nagy a könyvtár látogatóinak, a kölcsönzést, a gyorsreprográfiai szolgálatot igénybe vevő műszakiak, végzős egyetemisták, üzemek, vállalatok, kutató- és fejlesztő intézetek műszaki könyvtárosainak a száma.

Jelentős fejlődési utat tett meg az utóbbi évtizedben az intézmény a számítástechnika alkalmazása terén. A már említett alapozó munkák során lyukszalagos Super-typer és Optima szervező automaták, IBM szövegszerkesztők, valamint bérelt Minszk 22 típusú számítógép felhasználásával gépi úton előállított bibliográfiák, kötetkatalógusok, gyorsindexek készültek. 1975-ben állt üzembe az R 20 típusú számítógép, és megindult az INSPEC, INIS, COMPENDEX mágnesszalagos adatbázisok alapján a *Témára Irányuló Gépi Információterjesztés (TIGIT)* elnevezésű új szolgáltatás.

Az OMKDK-nak a negyedik ötéves terv időszakára (1971–1975) készített beruházási terve alapvető célként jelölte meg technikai felszereltségének – számítógépek, reprográfiai berendezések – korszerűsítése mellett *szervezeti egységeinek megfelelő elhelyezését*. Ezek a célok egymással szoros kölcsönhatásban voltak, hiszen az elhelyezkedési gondok hosszabb távú megoldása nélkül nem volt elképzelhető sem a számítógépes berendezések megfelelő telepítése és a csatlakozó munkaszobák biztosítása, sem pedig az egyéb technikai részlegek megfelelő fejlesztése.

A székház túlszűfolttsága és a további bővítések lehetőségeinek lezárulása új megoldásokat sürgetett. Így került napirendre a technikai részlegeknek egy különállóan megépítendő épületben történő elhelyezése (Gyorskocsi u. 5–7. szám) és a könyvtár nyomasztó raktározási gondjainak hosszabb távú megoldására a Törökbálinton szerveződő DEPO társasraktár-építkezésbe való bekapcsolódás. Bár a két beruházás csak a következő ötéves tervciklus végére fejeződött be, indulásukkor úgy tűnt, hogy egy időre megoldják az intézmény legnyomasztóbb elhelyezkedési gondjait.

7. A kutató–fejlesztő munka szolgálatában

1978 decemberében neves vendége volt az intézménynek. Pál Lénárd akadémikus, az OMFB akkori elnöke a könyvtár megtekintése után hosszabban időzött a számí-

tástechnikai főosztály és a nyomdaüzem munkahelyiségeiben. Ezt követően az OMKDK vezető beosztású munkatársai és a társadalmi szervek képviselői jelenlétében ismertette a népgazdaság kutatási és fejlesztési (KF) politikájának irányvonalát, a KF-irányítás jelentőségét. Szólt a KF információellátásának korszerűsítését célzó rendszer – a Kutatás–Fejlesztés Irányítási Információs Rendszer (KF-IIR) – kialakításának szükségességéről.

Az elmondottakból egyértelműen kiviláglott, hogy az intézménynek a kitűzött célok megvalósításában jelentős szerepet szán a főhatóság. Bármilyen nagyok is azok az eredmények – hangzott el a beszélgetés során –, amelyeket az intézmény sok évtizedes tevékenysége alatt a műszaki haladás szolgálatában elért, szem előtt kell tartani a Minisztertanács 1003/1978. számú határozatát. Ez a határozat ugyanis az MSZMP Politikai Bizottságának vonatkozó megállapításaira alapozottan kimondta, hogy „javítani kell az irányítás és a kutató–fejlesztő munka információellátásának színvonalát”. Az OMKDK-nak ezért – eddigi tevékenysége mellett – teljes erővel a felső irányítás információellátásának számítástechnikára alapozott megszervezésére kell törekednie. Ez a megbeszélés értékes segítséget nyújtott ahhoz, hogy az intézmény vezető munkatársai elkészítsék azt a tervezetet, amelyet egy év múltán az OMFB elnöksége *Az OMKDK módosított fő feladatai és szervezete* címen elfogadott.

A módosított szervezeti felépítés az intézményt a két fő feladat szerint tagolt szervezeti blokkra – azaz az irányítási információellátást, valamint a szélesebb műszaki rétegek igényeit szolgáló két nagy részlegre – tagolta. A módosított szervezetben új volt az is, hogy az intézmény tevékenységének irányítását a főigazgató (ezt a funkciót dr. Lázár Péter nyugállományba vonulását követően 1979. december 1-től Ágoston Mihály gépészmérnök, a Medicor Művek fejlesztési főosztályának volt vezetője vette át) két főigazgatóhelyettes közreműködésével látta el. Az egyes igazgatóságok – mint szervezeti egységek – megszűntek, és új elrendezésben, új elnevezések születtek.

Az 1980-as esztendő új fejlődési szakaszt nyitott meg az OMKDK történetében. Ennek jelzőkövei egyaránt megtalálhatóak voltak a közelmúltban megalapozott eredményekben csakúgy, mint a módosított fő feladatok megfogalmazott tennivalóiban. Az intézmény új szervezeti felépítése és a szakmai vezetés több szintjén bekövetkezett jelentős személyi változások is újszerű elgondolásokra engedtek következtetni. Elkezdődött egy fejlesztési koncepció kidolgozása, amely a korszerűbb és határozottabb – a nemzetközi összehasonlítást is kiálló – korszerű információs intézmény körvonalait rajzolta ki. E széles körben megvitatott dokumentum [12] alapján készült el az intézmény ötéves terve [13], amely a fejlesztési célok megvalósítását az önerőre támaszkodó és folyamatos teljesítménynövelő megoldásokra alapozta.

Ez a terv az igen magas minőségi követelménynövekedés mellett *évi 15%-os árbevételi növekedést* irányozott elő, ami a tervidőszak végére az árbevétel megduplázódását jelentené. A tervidőszak eddig eltelt két évének (1981 és 1982) tényadatai igazolták ezt a merésznek tűnő célkitűzést.

Előtérbe került a kutató és fejlesztő munkák és a műszaki információ közvetlenebb kapcsolatának megteremtése (lásd pl. a nagyobb gyakorisággal megrendezett kiállításokat és bemutatókat), a nemzetközi információs ipar tevékenységébe történő bekapcsolódás. Hangsúlyt kapott a jövő tennivalói között a hazai információs intézményekkel és szakkönyvtárakkal az ésszerű együttműködés kibontakoztatása, a KF irányítási információs rendszer kialakítása és a korszerűsítés technikai feltételeinek a megteremtése. A Gyorskocsi utcai épület honfoglalói a nyomdai és reprográfiai főosztály dolgozói voltak. Beköltözésük során új, korszerű gépeket kaptak, amelyek a megfelelő minőség mellett a kapacitást is jelentősen megemelték. Itt kapot otthont az új, R 35 típusú számítógép is.

Nagyjából egybeesett ezzel az az időszak, amikor a könyvtár is megkezdte a törökbálinti tároló- és szolgáltató raktárának betelepítését. Elsőként a Szabadság tér 2–4. szám alatti raktárból került át az ott levő gyűjteményrész az új raktárba (a kiürített raktárhelyiséget az OTH kapta meg a már 1967-ben visszaadott szabadalmi anyag részbeni tárolására), majd ezt követték a Nagytétényben és a főváros más részein levő állományegységek. A kb. 1,6 millió egység befogadására alkalmas raktár betelepítése 1981 decemberében fejeződött be, és ezzel egy időre lekerült napirendről a könyvtárat oly sokáig nyomasztó raktározási férőhelyek elégtelensége.

Az intézmény 1981–1985-ös időszakot felölelő terve már a jelent és a közeli jövőt mutatta, és jelentőségét az tette kiemelkedővé, hogy az intézmény eddigi történetének talán legjelentősebb mennyiségi és minőségi előrelépését jelentő célok fogalmazódtak meg benne. Megvalósulása esetén – többek között –

bővül a számítógépes információszolgáltatások köre; tartalmi, formai és szerkezeti szempontból korszerűsödnek az intézmény kiadványai;

új, kurrens információigényt kielégítő kiadványok indulnak, szorosabb összhang alakul ki az állománygyarapítás és a népgazdasági, illetve KF célok között;

az intézmény komplex számítógépesítése keretében egyre több könyvtári és információs tevékenység gépesítése segíti elő a hatékonyabb információszolgáltatást;

fejlődik a kereskedelmi tevékenység, részben a külkereskedelmi jogkör kiterjesztése révén meg többszöröződik a tőkés export;

erősödik a belföldi, illetve a nemzetközi együttműködés.

A fennállásának 100. évfordulóját ünneplő intézmény múltja során gyakran volt kifejezője azoknak a törté-

nelmi eseményeknek, amelyek a honi ipar évszázados fejlődésének, iparfejlesztő törekvéseinek velejárója volt. A jelen követelménye – a szocialista ipar felvirágoztatásának szolgálata – aktív és a világszínvonalat biztosító tájékoztatást igényel. Ennek a követelménynek kell eleget tennie a második évszázad küszöbén a műszaki haladást eddig híven szolgáló, és magát 1982. január 1-től *Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár*-nak nevező intézménynek.



Hivatkozások

1. MANN Miklós: Trefort Ágoston élete és működése. Bp. Akadémiai K. 1982. p. 195.
2. RÁTH Károly: Az 1882. évi Moszkvai orosz nemzeti kiállítás. Bp. Pesti nyomda, 1883. 207 p.
3. MÓRA László: Az OMKDK története. Bp. OMKDK, 1980. p. 123.
4. GAUL Károly: A m. kir. Technológiai Iparmúzeum alapításának, fejlődésének és működésének története. Bp. Pátria nyomda, 1913. p. 24.
5. A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai. 1956–1962. Bp. Kossuth K. 1964. p. 263–264.
6. KOVÁCS Máté: A magyar könyv- és könyvtárkultúra a szocializmus kezdeti szakaszában. Bp. OKT, 1961. p. 95.
7. GARAMVÖLGYI József: A szocialista művelődéspolitikai egyik legforradalmibb tette = Könyvtáros, 1974. 6. sz. p. 316–323.
8. HEVESI Gyula: Egy mérnök a forradalomban. Bp. Kossuth K. 1965. 381 p.
9. A Magyar Szocialista Munkáspárt VII. Kongresszusának irányelvei gazdasági feladatainkról és a második öt éves terv előkészítéséről. Az MSZMP VII. Kongresszusa. Bp. Kossuth K. 1959. p. 192–222.

10. POLZOVICS Iván: Bevezetés a szakirodalmi dokumentációba a műszaki és természettudományok terén. Bp. OMKDK, 1962. 450 p.
11. Az OMKDK pártszervezetének tevékenysége az intézet előtt álló feladatok megoldása érdekében. Bp. OMKDK, 1966. 8 p. Az OMKDK pártszervezetének hivatali munkát segítő politikai munkája. Bp. OMKDK, 1969. 8 p. +5 db mell.
12. ÁGOSTON Mihály: Az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ fejlesztésének irányelvei a VI. ötéves tervidőszakra. (Belső használatra) Bp. OMKDK, 1980. április. 31 p.
13. Ötéves terv 1981–1985. Bp. OMKDK, 1981. 41 p.

BENEDEK Jenő: Egy évszázad a műszaki haladás szolgálatában

A cikk az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (OMIKK) fennállásának századik évfordulója alkalmából áttekinti az intézmény történetét. Ennek keretében bemutatja az 1883 júniusában megnyílt Technológiai Iparmúzeumot és könyvtárát, a két világháború közötti időszakot, az Országos Találmányi Hivatal dokumentációs és tájékoztatói osztályából létrejött önálló Műszaki Dokumentációs Központot, majd ismerteti az 1950-es évek elején kezdődő korszak jellemző eseményeit, így az 1952-ben az Országos Műszaki Könyvtár (OMK), majd 1961-ben az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ (OMKDK) megalakulását és tevékenységét. A szerző végül az 1980-ban kezdődő és napjainkban is tartó fejlődési szakaszt tárgyalja, amelyhez 1982. január 1-től már az OMIKK neve fűződik.

* * *

BENEDEK, J.: A century in the service of scientific and technical development

On the occasion of the 100th anniversary of the National Technical Information Centre and Library (OMIKK) the article traces the history of the institution. Consequently, the Technological Museum for Industry opened in June 1883, the interwar period, the independent Technological Documentation Centre developed from the documentation and information department of the Hungarian Patent Office as well as the most important events of the period beginning in the early 50s (e.g. the establishment and the activities of the National Technical Library and the National Technical Library and Documentation Centre, founded in 1952 and 1961, respectively) are presented. Finally, the latest development period of the institution (from January 1, 1982 – OMIKK) is discussed.

* * *

БЕНЕДЕК, Й: Сто лет на службе технического прогресса

В статье делается обзор истории Государственного центра информации и библиотеки по технике (ОМИКК) по случаю его столетия. В

связи с этим рассказывается об открытии в июне 1883 года Технологического промышленного музея и библиотеки, период времени между двумя мировыми войнами, сформировавшийся из отдела документации Государственного ведомства изобретений Центра технической документации, затем знакомит с характерными событиями периода с начала 50-х годов, т. е. формирование и деятельность образовавшихся в 1952 году Государственной технической библиотеки (OMK) и в 1961 году Венгерской государственной технической библиотеки и центра научно-технической информации (OMKDK). Наконец, автор переходит к начавшемуся в 1980 году и продолжающемуся и сейчас периоду в развитии института, который с 1-го января 1982 года носит имя Государственный центр информации и библиотека по техники.

* * *

BENEDEK, J.: Ein Jahrhundert im Dienste des technischen Fortschritts

Anlässlich der Hundertjahrefeier des Bestehens der Ungarischen Technischen Informationszentrale und Bibliothek (OMIKK) wird eine Übersicht der Geschichte des traditionsreichen Instituts geboten. Sein Vorfahre, das im Juni 1883 eröffnete Technologische Museum mit Bibliothek, dessen Wirken in der Zwischenkriegszeit und die aus der Abteilung für Dokumentation und Information des Ungarischen Erfindungsamtes hervorgegangene selbständige Technischen Dokumentationszentrale werden erläutert. Die hervorragendsten Ereignisse während der mit Anfang der 1950er Jahre eingesetzten Periode des Instituts, wie die Entstehung 1952 der Ungarischen Technischen Zentralbibliothek (OMK) und 1961 des Ungarischen Technischen Informationszentrums und Bibliothek (OMKDK) sowie deren wissenschaftliche Arbeit und Dienstleistungen sind beschrieben. Abschliessend wird die 1980 begonnene neueste Entwicklungsphase des ab 1.1.1982 unter dem Namen OMIKK funktionierenden Institutes dargestellt.

* * *